

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Андроника Мартонова

Сектор Екранни изкуства, ИИИЗк- БАН, (п.н. 8.4.),
вътрешен член и председател на научното жури

за дисертационен труд за присъждане ОНС „доктор“ на тема:

**РОЛЯТА НА ЛИЧНИТЕ АРХИВНИ ФОНДОВЕ ЗА КОНСТРУИРАНЕТО НА
ИСТОРИЧЕСКОТО АРТ ПОЗНАНИЕ
(ВЪРХУ МАТЕРИАЛИ ОТ АРХИВИТЕ НА ЛЮБОМИР ТЕНЕВ И
АЛЕКСАНДЪР АЛЕКСАНДРОВ)**

Дисертант: Ани Владимирова Янева, ИИИЗк – БАН, п.н. 8.1. Теория на изкуствата

Научен ръководител: Проф. д-р Йоана Спасова-Дикова

Настоящата рецензия е изготвена съгласно Заповед №192-РД от 26.05.2023 г. от директора на ИИИЗк- БАН. Всички законови разпоредби са спазени – а именно: ППЗРАС в РБ; Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в БАН, Правилника за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в ИИИЗк. Първото заседание на научното жури е проведено на 02.06.2023г.

Декларирам, че съм получила и обстойно съм разгледала документацията по процедурата. Не съм открила данни за плагиатство. Настоящата рецензия също се основава на получените материали: Рецензията се основава на получени следните материали: Дисертационен труд за придобиване на ОНС „доктор“ и прилежащият автореферат към него, съобразен с нужните изисквания; списък с научните публикации по темата на дисертационния труд, както се изисква по законовата уредба; декларация за оригиналност и достоверност на резултатите и приносите в представената научна продукция; декларация за изпълнение на минималните национални изисквания, според ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ; творческа биография на кандидата - Ани Янева.

Преди да представя докторантката, както изисква жанра на рецензията искам да подчертая особеността на докторантурата и на съответния дисертационен труд в контекста на ИИИЗк. Ани Янева е единственият ни докторант, по акредитирана от НАОА

докторска програма по *Теория и история на културата* (получила оценка от НАОА 9,22), в професионално направление 8.1. *Теория на изкуствата*. Ето защото и темата на настоящият труд е пропита от интердисциплинарност, обединяваща по един специфичен начин вектори на научното познание, които се развиват в Секторите Театър и Екранни изкуства. В случая това бе огромно предизвикателството както за докторантката, така и за нейния научен ръководител – проф. д-р Йоана Спасова-Дикова. С риска да наруша протокола още от сега бих искала да поздравя този научен тандем за постигнатия краен резултат, тъй като както знаем всички т. нар. PhD е освен научна и образователна степен.

Изборът на тема РОЛЯТА НА ЛИЧНИТЕ АРХИВНИ ФОНДОВЕ ЗА КОНСТРУИРАНЕТО НА ИСТОРИЧЕСКОТО АРТ ПОЗНАНИЕ (ВЪРХУ МАТЕРИАЛИ ОТ АРХИВИТЕ НА ЛЮБОМИР ТЕНЕВ И АЛЕКСАНДЪР АЛЕКСАНДРОВ) също е **особено актуален и адекватен** по ред причини.

От една страна работата с архивното наследство на Института изисква особен фокус, който заслужава да бъде приложен отвътре именно в ареала на сценичното (ерго театралните) и екранните изкуства. Личностите и прилежащите им архиви - на Любомир Тенев и Александър Александров са изключително емблематични и за двете области на изкуствата.

Второ – много малко са младите, прохождащи учени, които имат дързостта, амбицията и капацитета да се посветят на архива в своите изследвания (това е все пак трудо – и времеемък процес), а в конкретния случай с Ани Янева и нейната докторантура виждаме не само позоваване и обработка на архива, но и неговото осмисляне по един многофасетен начин. Ето защо и методологията на дисертанта се основава на мултидисциплинарността, ползваща инструментариума на различни дисциплини от хуманитарното познание: история, архивистика, културология, философия, архивистика, изкуствознание, социология, театрознание, кинознание.

Трети аспект – културологичният контекст е особено значим в настоящата дисертация, защото архивите свързани с изкуствата, особено театър и кино са един изключително специфичен метаразказ за постановките, екранните образци, авторите, творческата лаборатория, кореспонденциите, писмата, почерците, рецепцията, публиките, снимков материал, плакати, артикули (напр. баджове от фестивали), мисленето на сценичното и на движещите се образи... Всъщност тук списъкът би могъл да бъде още допълван и разширяван, в зависимост от това какво съдържа един личен фонд. Архивът е не просто памет и наратив, а много над тези категории. Дистанцията от

времето дава неизчерпаема възможност за (ре) интерпретация и именно тук е и акцентът върху конструирането на арт познанието: когато и да ползваме архива, той ни дава нова гледна точка и ракурс към авторите, процесите, моделите, връзките, и историчността в българските сценични и екранни изкуства. Тоест – ясно е колко пресечни точки се концентрират през и чрез фондообразувателя, паметта за изкуството и за него самия. Минало, което побира в себе си потенциала на настоящето и бъдещето.

Четвърта поанта – в съвременния дигитален свят сме свидетели на все по-активното обработване, систематизиране, описване, качване, достъпност и ползваемост на архивни единици. За жалост в България сме в началото на този процес и сме длъжници по отношение на изкуствата.

Всичко това, на което като рецензент обръщам внимание, през актуалността на темата, е много съвместно, педантично, логично, аналитично и с нужната научна тежест разработено от Ани Янева. Тя ни представя един голям по обем труд (234 страници, същинска част на разработката 164 страници), разпределен по класически дедуктивен начин в увод, три глави (със съответните подглави), заключение. Библиографията от над 200 заглавия (монографии, статии, студии, източници от интернет) на различни езици. Към богатия научен апарат ще добавя и 379 бележки под линия. Следват много ценни приложения: важни, ключови визии и съответните техни описания на архивни единици от личните фондове; особено ценни и важни интервюта проведени от Ани Янева с Богдана Костуркова, Любомир Гърбев, Светлана Панчева, Анна Топалджикова, Крум Гергицов, Петър Кърджилов – все свързани с личностите на Тенев и Александров.

Наукометричните показатели – тоест минималните изисквания според ПП на ЗРАСРБ за защитата на дисертационния труд са надхвърлени. Кандидатката е представила четири статии по темата на труда, забележително е, че някои от тях са индексирани и реферирани в WoS, също така е участвала в конференции.

Апробация на следните статии:

1. *Янева, Ани*. В лабораторията на театралния критик. Любомир Тенев и идеите му за ролята на театралната критика. – В: *Изкуствоведски четения`* 2019. София, Институт за изследване на изкуствата, БАН, 2020, с. 268-278.

2. *Янева, Ани*. Researcher between art and travel. – В: *Изкуствоведски четения`* 2020. София, Институт за изследване на изкуствата, БАН, 2021, с. 287-296. (WoS).

3. Янева, Ани. Архивите като „хранилище“ на колективната и културната памет. – В: *Изкуствоведски четения` 2022*. София, Институт за изследване на изкуствата, БАН, 2023, с. 266-273.

4. Янева, Ани. Архивите в България и тяхната роля за преосмисляне на миналото. – В: *Papers of BAS` 2022*. София, Българска Академия на Науките – под печат (ERIH +)

Приносните моменти са напълно добре описани, и като рецензент смятам, че отговарят напълно на поставените цели, изразените хипотези и постигнатите задачи от докторантката. В своя труд Ани Янева изгражда последователно идеята, че архивистът в изкуствата е много важен, защото благодарение на неговото постмодерно отношение към документа променя и трансформира идеята за корпуса от информация. От масив и своеобразна институция той (корпусът) се превръща в компендиум на знание и е носител на колективната памет.

На разширено заседание на сектор Екранни изкуства, проведено на 14 април 2023, дисертационният труд е обсъден и насочен към публична защита.

А сега по същество да представя текста на доктората с тема „РОЛЯТА НА ЛИЧНИТЕ АРХИВНИ ФОНДОВЕ ЗА КОНСТРУИРАНЕТО НА ИСТОРИЧЕСКОТО АРТ ПОЗНАНИЕ (ВЪРХУ МАТЕРИАЛИ ОТ АРХИВИТЕ НА ЛЮБОМИР ТЕНЕВ И АЛЕКСАНДЪР АЛЕКСАНДРОВ)“:

Първата глава „Същност и функции на архивите“ очертава обекта и обхвата на изследване, като се прави исторически и етимологичен преглед на думата и концепцията за това що е архив. При това се тръгва от еволюцията на човешката цивилизация (Древна Гърция, Индия, Китай, средновековие, Ватикана, европейски империи, и тн.) към конкретиката на българската архивистика. Гледната точка в цялата тази част е преимуществено културологична. Приложени са концепциите и мисленето на архивите през теоретичните разработки на Пол Рикъор, Пиер Нора, Мишел Фуко, Жак Дерида, Майкъл Наас, Тери Кук, Мишел Дюшен, Маритн Хайдегер, Ян Асман, Жана Дамянова, Стефка Петкова, Иван Дуйчев, Юрий Лотман и Борис Успенски, Цветан Годоров и др. Като подтеми са развити следните аспекти: мястото на личните архивни фондове и многообразието от фондообразуватели; функционалността на архивите и корелацията историк/архивис; отношения на архивите в перспективата на минало-настояще бъдеще,

памет/забравата, архив/културно-историческо наследство/власт, архив – изкуства. Не на последно място е обърнато внимание на архивите в системата на БАН.

Втората глава, озаглавена „Ролята на архивите за арт познанието“ (с. 49 – с.65) е малко кратка, но пък прави удачен преход към последващата Трета глава, като свива блендата към конкретиката на арт архива. И самото изложение се концентрира върху много специфични, едновременно сходни и същевременно различни архиви, свързани с изпълнителските изкуства и с екранните (ерго киното). Подчертани са личните архивни фондове в ИИИЗк. Интервюто или т.нар. устна история/свидетелски разказ (който виждаме и в приложенията) са въведени като метод в допълнителното изследване на арт архивите.

Тук може би трябва да отправя някои забележки към дисертанта:

1.) архивите на киното не се свеждат само до записа на филмова лента или на какъвто и да е бил друг носител – някак оставаме с убеждението, че само това се посочва от Ани Янева, а може да се подчертае, че мета архив към едно филмово произведение са именно компендиума от разнообразни лично фондове, някои от които дори не принадлежащи към екранните изкуства.

2.) някои понятия би било добре в една последваща публикация (препоръчвам впрочем този труд да бъде отпечатан като монография!) да се изяснят под линия. Така например – на с. 60 е посочен терминът на Дериде „*архиволитичност*“, но се изисква допълнително разяснение, което не е направено от дисертанта.

3.) обща забележка – неуеднаквената и малко недобре направена като ясен модел библиографска цитируемост под линия. Тоест – не спазен един, ясно разпознаваем стандарт.

Третата глава е посветена на детайлно представяне, проследяване, систематизиране, обобщаване, анализиране на „*Личните архивни фондове на Любомир Тенев и Александър Александров*“ (както и самото заглавие). Намирам, че тя е освен най-подробната и обширната в целия дисертационен труд, така и най-задълбочената и приносна. Емпириката и обемът са следните: 608 архивни единици при Любомир Тенев и 3634 архивни единици при Александър Александров. Двамата учени и изследователи са представени не само чрез техните биографии, а чрез документацията. Всъщност през масивите на личните фондове Ани Янева конструира портрети на театралната и киноисторията. Тоест – налице е една много интересна дуалистична динамика в тази глава, непрестанна игра на репозициониране на прочитите: личността като архив и

обратното, личността през архива, изкуството в огледалото на личното и архивното, духът на времето с всичките противоречия прозиращ през изкуствознанието. Накрая е направена съпоставка между двата лични корпуса с документация. Цитирани са доста моменти от фондовете: лични бележки, чернови, писма, спомени. В приложенията са показани извадки от документи, снимки и тн. Ани Янева коментира и различни позиции през Тенев и Александров: какви са границите на понятията за култура, критика, цензура.

Заключението на дисертационния труд е логично и естествено - Ани Янева отново фокусира своето внимание върху необходимостта и задължителната прецизност при работа с изворовия материал, особено нужен и приложим в контекстите на изкуствата. Дисертантката акцентира върху значимостта на фондовете, тяхното правилно съхранение, обработка по определена професионално изработена от архивистите класификационна схема, популяризиране, дигитализиране.

Данни за докторанта, според предоставената скромна биографична справка: Ани Владимирова Янева е родена на 4 юни 1979 г. в гр. София. Завършила е езикова гимназия с изучаване на испански и сърбохърватски език. Висше образование: завършила специалност „Културология“ (бакалавърска и магистърска степен) към Софийски Университет „Св. Климент Охридски“. Дипломира се през 2002 г. (магистър) с разработка на тема „*Ролята на водата в погребалните обичаи*“. За кратко работи в системата на БАН – към ИЕФЕМ. През 2016 заема длъжността специалист в архива на ИИИЗк. По време на следването си е участвала в различни научно-приложни проекти.

ОБОБЩЕНИЕ:

Трудът на Ани Янева „РОЛЯТА НА ЛИЧНИТЕ АРХИВНИ ФОНДОВЕ ЗА КОНСТРУИРАНЕТО НА ИСТОРИЧЕСКОТО АРТ ПОЗНАНИЕ (ВЪРХУ МАТЕРИАЛИ ОТ АРХИВИТЕ НА ЛЮБОМИР ТЕНЕВ И АЛЕКСАНДЪР АЛЕКСАНДРОВ)“ е важна първа научно-приложна крачка към популяризирането и анализирането на архива на ИИИЗк, и по-специално секторите Театър и Екранни изкуства. Категорично смятам, че трябва при една добра редакция да бъде публикуван и във вид на монография. Определено има значимост като научен труд и си личи културологичният почерк, за което още веднъж поздравявам Янева.

Свършена огромна по-обем работа с нужното внимание и познание. Въпреки малките забележки, смятам че това не накърнява достойнствата на работата. Оценявам високо усилията да се навлезе в една малко изследвана област, свързана с триадата архив-

личност-изкуства (театър и кино). Смятам че трудът ще е полезен и за утвърдените учени, и за идващите след Ани Янева докторанти, а защо не и студенти в специалности като Театрознание, Кинознание, Културология, Архивистика.

Подкрепям с удоволствие дисертационния труд и гласувам „ЗА“ , като препоръчвам на уважаемите колеги от научното жури да присъдят на Ани Владимирова Янева образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 8.1. Теория на изкуствата.

Проф. д-р Андроника Мартонова
Сектор Екранни изкуства, ИИИЗк – БАН

25.08.2023

София